

I

V Hořovicích byl „kravál“, jak to nazývaly listy vídeňské, pešťské, berlínské atd. atd., vůbec listy ve všech místech, kdekoli kravály patří k událostem zajímavějším, a — to je skoro všude. Ihned přišly dvě setniny vojska z Hostomic. Přibližující se rozstoupili se, obemkli celé město, vcházeli do města všemi výběžky a uličkami jeho. Měli příkaz, aby zástupy lidstva vzbouřeného sehnali k radnici. I přivedli tedy všechny, koho potkali, na radnici. Všichni ti zajatci byli dohromady počtem dva a pustili je ihned zase na ulici, protože to byli městští ponocní. Hořovice byly již zase tichy. Pět neb šest těch opilců, kteří byli se židovským kupcem se hašteřili, bylo zatknuto od měšťanů a ostatní chudé obyvatelstvo hořovické, pověstní ti v novějších dobách cvočkáři, vyspávali si sílu na robotu příštího dne a zaspávali svou bídu. Ti lidé nejsou s to dělat kravály: málo hodin spějí a mnoho hodin se prací udírají — ani na jídlo nepotřebují právě času!

Jedeš-li po dráze kolem Hořovic, vypadá město po pahrbku rozložené, s tím tmavým lesíkem nad sebou a s tím ručejem v oudolí, se zámečkem vlevo a se svými nalepenými domečky vpravo „na Drahách“ jako jesle. Zvláště v zimní večer, když sníh stráně vroubí a hravá světýlka v oknech proskakují, je obraz rozkošný. Od Hořovic kupí se zimavé pahrbky k jižní i severní straně. Rozkošná jsou tu oudolí, půda dosti ourodná, nahoře lesy bohaté, dole bystré vody, krajina je již od přírody určena k průmyslu, k práci, k výdělku. Jenže je té práce nasito příliš mnoho, výdělek pak že roste tu spoře a bídne jako neživný mech na prahnoucí nahé skále! „Když bůh práci rozdává rukama oběma, — čím má pak žehnat!“

Jděte tam všichni, kdož jste spokojeni, když lid pracuje a jenom pracuje, kdož nepřispíváte mu ničím, ani radou, a když radou, tedy pouhou, nepotřebnou frází! Všechna vaše mravná pořekadla objeví se zde ve své nicotě. Práviteli, že „práce nás chrání před nouzí“, nuže — zde je práce obrovská, nouze ale ještě větší! Práviteli, že „práce je nejlepší přítel člověka, že mu dodává nové síly“, nuže — zde práce učinila z celého kraje obrovský chorobinec, kraj mrzáků, kteří jsou na mizině s duševní i hmotnou silou svou! Kladivo kovářské umučilo dvě generace.

Nemáte-li pojmu o tom, co je mrzáctví, jděte sem, kde není takřka člověka rovného, kde vychrtlé oudy a zvýšená, zhrbatělá lopatka zdají se být pravidlem přírody, kde rovný člověk zdá se býti nepravidelností. Když Sue vylíčil v Mysteriích svých brusiče drahokamů, od práce zmrzačeného, zaslzely statisíce očí outlocitných čtenářek. Zde máte tisíce takových nebohých, — pláč jim nepomůže, toho mají sami dost, nejsou-li i na pláč již příliš unaveni, — pomáhejte jinak!

Nemáte-li pojmu o tom, co je hadr a záplata na záplatě, jděte sem, kde lidé nosí na sobě co sváteční pokrývku to, co ve své zetelelosti hodilo by se spíše jakožto mrva na pole. Smutné některé události obrátily zřetel celé země na nahotu této krajiny. Dobročinní lidé sbírají peníze, sbírají šat; zde je ale mnoho dobročinnosti potřebí, pouhý náběh nestačí, krajině musí se pomoci důkladně. Dobročinných jednotlivců domácích bylo také zde vždy dosti, pomáhali, kdy mohli, a nemohli-li častěji, přispívali alespoň jednou za týden, když houfy žebráků, třicet až čtyřicet hlav čítající, chodí pospolitě „pátkovat“. V chudé, vyhladovělé krajině ani nepomůže několik prostředně zámožných jednotlivců.

Uznává se již obecně, že musí pomáhat celá země, veškeré obyvatelstvo hledí k řádnému vyšetření nebohé té krajiny. Vyšel jsem sobě také z Prahy tam, abych pohleděl do zmořeného oka pracující bídy. Zvědavost pouhá mne zajisté nepudila, zvědavost by zde byla v mravním ohledu velmi citelně potrestána. Chudoba je ovšem „vždy a všude

stejna“, stejně dojemna; zde se ale vrcholí chudoba i dojem z ní! —

Hořovice jsou v ohledu našem jaksi centrum, z něhož vybíhají smutné paprsky po oudolích na čtyry až pět hodin cesty. V Hořovicích je ale mezi hřebíkářskými pracovníky také bída poměrně největší, ač může-li při bídě tak velké býti ještě „poměru“. Jeden neb dva krejcary činí celý „poměr“, trochu více nebo méně hladu činí celý rozdíl. Namáhavá práce od dětinstva, smažení se v ohni za dne, mráz na loži v noci, nedostatek potravy činí všechny hřebíkáře neschopnými k práci jiné než hřebíkářské. Na vsi ale přece dovede žena a dítě nějakou maličkost po polích sebrat, ve městě jsou však pouze a pouze obmezení na bídný výděleček svůj z kovadliny. Jsou neschopni k práci jiné, a kdyby byli třeba jen trochu schopni, snad by sobě právě polní práce nevšímalí, neboť jsou — měšťáci. Každý zná aristokratický nádech, jaký má i nejchudší „měšťák“ naproti „venkovanu“; kdož by se tomu nebohému, zanedbanému lidu divil, nedovede-li ostře myslit, kryje-li nahotu svou alespoň třpytným nádechem domyslu!

V městech tedy, jako v Hostomicích a Hořovicích, je poměrně ještě větší bída než na vsích. V Hořovicích mají k tomu ještě o něco namáhavější práci. Zde vzrostli „cvokaři“ již na „kováře“, kteří dělají jen obchodní čísla *větších* hřebíků, „šindeláky“, „pantováky“, „podkováky“, jak je jmenují.

Ač jsou Hořovice cvokařskými domky jakoby vroubeny, je těchto přece ještě celá zvláštní čtvrť na západní straně Hořovic, na tak zvaných „Drahách“. Zde je domek vedle domku, vlastně domek pod domkem nalepen. Všechny ty domky jsou stejně bídné, stejně rozedrány, stejně slepy.

V této části tichého města panuje ruch a život, ale život zvláštní. Zde jedná a mluví kladivo, lidé nemají ani času ani chuti k rozprávám, i ty děti před domky, slabé a nemocné, hrají sobě tiše a mlčelivě, jako by jen z donucení činily zadost odvěkému pravidlu, že čas dětinství je čas hry.

Věčné to bušení není nikdy a nikdy přerváno písni. Píseň odstěhovala se odtud již dávno k lidem šťastnějším, a přece je ten nezpěvný, smutný lid velmi, velmi dobrý lid.

Zeptejte se úřadu, zeptejte se kohokoli; sám úřad vám řekne: „Lid ten je dobrý!“ —

II

Odevřené, vždy níž než nivó půdy ležící dvěře vedou dovnitř kovářské dílny. Že jsou domky na svahu, vypadá také mnohý domek jako jednopatrový; nahoře je komůrka, skromné bydlíčko, nebo i komůrky dvě, druhá ale pronajata třeba taktéž kováři, který z výdělku ani na stravu nestačícího také ještě nájem platí. V jednopatrových těch domcích možno do kovárny buď po žebříku z hořejšího obydlí, buď přímo po svahu vrchu.

Vejdeš do dílny a pozdravíš, — ani tě třeba v prvním okamžiku hned neslyší, takový je spěch v práci. Kladiva lítají vzhůru dolů, jiskry proletují prostorem, tělo bušičovo kývá se v přísném taktu sem a tam. Několik ran na rozžhavený konec železného prutu a hrot je přiostrěn, několik jen ran železo zplošťujících a hlavička je hotova; ale kolik tisíc musí být hřebů denně ukováno a co se tu sesumuje ran! Mezi výhni a kovadlinou putují železné pruty v stejných odstavcích času nekonečně sem a tam, rudy přicházejí na kovadlinu, zčernaly do výhně.

Chodil jsem od domku k domku. Málokde rozdílů nepatrného, málokde cos novostí poutavého. Všude týž spěch v práci, tatáž vynucená neunavnost, takže člověk bojí se pozdržet o okamžik déle, aby na pracovnících nehřešil. Takový horoucí spěch bývá snad na lodi v bouři, když jedná se o nasazení života za život; zde se jedná jen o zachování lodičky chatrné, nazvané „dnešek“, zde není bouře, zde je klid, vzdor bušení strašný klid: kdyby se ale lodník tomu klidu poddal, zhyne hladem.

Jen dvě tři otázky zde tomu mistru, který pracuje s to-

varyšem a dvěma učedníky, synky svými, na pohled as dvanáctiletými.

„Mnoho-li jste s to denně vyrobit?“

„Inu, my čtyři zpracujem dvě váhy železa denně (50 liber).“

„A co takto vyděláte čtyři dohromady?“

„Za váhu dostanem třicet krejcarů.“

Tedy na jednoho patnáct krejcarů denně! — „A těch šedesát krejcarů zůstane vám cele?“

„Ano, — totiž mimo to, co přijde na uhlí a nádobí, a uhlí je drahé.“

„Mnoho-li hodin musíte průměrně denně pracovat?“

„Celý den, pane, totiž co *my* nazýváme *dnem*, — někdy začínáme ve tři hodiny ráno.“

Jaká to dojemná, až k rozechvění dojemná prostota v takovém výroku: „Co *my* nazýváme *dnem*!“ Ohlídneš se ostýchavě po těch malých bušičích, kteří neměří den podle slunce a léta snad ani dle jediné radosti.

„Jak jsou staří ti hošící vaši?“

„Ten zde je sedmnáct, druhý šestnáct let.“ A měls je za dvanáctileté!

Rekrutýrka mívá v celém zde kraji nejsmutnější výsledky. Stejně bídne daří se ale také vývoji pohlaví ženského. Děvče sotva že ze školy vyšlé postaví se ku kovadlině, pracuje a mrzačí právě tak jako hoch. Hoch a děvče buší proti sobě, chatrně oděni, někdy až příliš chatrně; moralita tím také neprospívá.

Ostatně oněch patnáct krejcarů na den, jež jen oni „dnem nazývají“, to jsou ještě poměry pravidelné, „dobré“. Přicházejí doby, kdy místo patnácti krejcarů obdrží pracovník jen potravu za patnáct krejcarů, a snad i tu musí ještě výděleku popustit za potravu nutnou. A přicházejí doby, kdy oheň tělo bušičovo buď smahem svým, buď nešťastnou jinou náhodou pochromí, kdy nemoc se dostaví a bušič dlouho třeba „krempiruje“ (jak se zde churavění říká) a jen máloco pracovati může. A přijdou doby, kdy vůbec není poptávky po práci, kdy přestává práce nadobro. Pak nastává

zoufalost, a zoufalost — vždyť není třeba teprv vypočítávat, čeho ten tygr „zoufalost“ nazvaný schopen je, ba snad by se vypočítat ani nedalo!

Ba tak leckteří jsou zde lidé, kteří stále zápasí na rozhraní zoufalosti. Viděl jsem jednoho bušiče, který pracoval sám a sám. Byl malý, vychrtlý, slabý. Pracoval neunavně a vydělává *nanejvýš* denně dvacet krejcarů. Žena je v pražské nemocnici, doma má pro „plačtivou radost“ čtyry neb docela pět dětí; nejstarší z nich nemůže ještě ani do školy, nemá ani lét ani košilky, nejmladší je pouhé nemluvně. Vešel jsem také do jeho příbytečku, — byl jsem rád, když jsem zase vyšel! Malinká komůrka s holými, nečistými stěnami, s okny zalepenými, podlahou co nejbídnější. Místo lože několik prken s hadry, co nádoba, to střep, místo spižírny v koutě hromádka jak ořech velkých zemčat. Toho člověka se neptejte, mnoho-li vydělá a jak se mu daří: slovo se mu zachytne v hrdle, oko se zalije — a je tak strašno muže vidět plakat!

Arciť, oči těch ostatních, „šťastnějších“! Je to vždy jen neskonalá bída, která na tebe z oka bušičova hledí. Stálá ta bída je jen jedna, svět těch bušičů je tak malý, tak obmezený, že jej i bídák brzy až na dno promyslí. „Jaký je svět kolem tebe, takové jest oko tvé,“ praví kdesi básník, — a z oka bušičova hledí na tebe chladnost, plná zralost, duševní hotovost, — hotovost se životem, se vším!

„V prázdném měšci je více moudrosti než v naplněném vaku,“ dí české přísloví humoristicky. Zde se humor zvrátil na tragičnost!